

АФАНАСЕНКО В. І.

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

КОМАР Т. В.

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри психології та педагогіки
Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЖІНОК З РІЗНИМ ШЛЮБНИМ СТАТУСОМ

У статті проаналізоване та емпірично досліджене психологічне благополуччя жінок, які перебувають у першому/другому/третьому шлюбі, розлучених та таких, які раніше не були в шлюбі. Численні дослідження показали, що люди, які перебувають у шлюбі, відрізняються більш високим рівнем задоволеності життям, психологічного благополуччя і кращим станом здоров'я, ніж люди, які не перебувають в шлюбі. Останні дослідження також показують, що у чоловіків і жінок різного віку, які перебувають у шлюбі, рівень психологічного благополуччя вище, ніж у тих, хто розлучений. Ще нижче психологічне благополуччя у тих, хто ніколи не був у шлюбі, а найнижчий рівень відзначається у вдівців. Відзначається, що психологічне благополуччя заміжніх жінок вище, ніж у незаміжніх жінок, і це пов'язано переважно з успішним управлінням власним життям, здатністю досягати поставлених цілей, з більшим усвідомленням власного життя, відчуттям самоцінності і прагненням до саморозвитку.

Вибірку дослідження склали 365 жінок у віці від 35 до 56 років. Використовувалися методики: «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф в адаптації Т.Д. Шевеленкової, Т.П. Фесенко та «Опитувальник задоволеності шлюбом») В. В. Століна, Т. Л. Романової і Г.П. Бутенко. В результаті дослідження показано, що шлюбний статус жінок різного віку, пов'язаний з їх психологічним благополуччям. Жінки, які перебувають у шлюбі, більше задоволені своїм життям, ніж ті, які ніколи не були одружені. Розлучені жінки займають проміжне місце за рівнем психологічного благополуччя. У третьому шлюбі психологічне благополуччя жінок істотно вище, ніж в перших двох. Загалом, з накопиченням жінкою різного досвіду шлюбних стосунків, перебудовуються різні аспекти її взаємин з оточенням. Психологічне благополуччя жінок більшою мірою пов'язане з задоволеністю шлюбом у першому і другому шлюбах, в третьому шлюбі з задоволеністю шлюбом пов'язана лише особистісна автономія жінки.

Ключові слова: шлюбний статус, повторний шлюб, психологічне благополуччя, розлучення, задоволеність шлюбом, задоволеність життям, шлюбні стосунки.

Вступ. Впродовж останніх років у суспільстві та науці активно обговорюється криза інституту сім'ї і навіть його розпад. Найчастіше аргументами його розпаду наводяться статистичні дані про зростання

кількості розлучень, збільшення, так званих, «громадянських шлюбів». Однак, психологи та соціологи на підставі наукового аналізу даних соціо-психологічних опитувань стверджують, що, незважаючи на всі зміни в формах і способах шлюбно-сімейного устрою, шлюб в Україні залишається найважливішим соціальним інститутом [2; 15, с. 24]. Ставлення суспільства до шлюбу за останні 50 років не зазнало принципових змін, адже для дорослого населення до цих пір однією з найбільш важливих цінностей залишається єдиний шлюб з одним або декількома дітьми [5, с.46], а основним фактором трансформації інституту шлюбу визначається зміщення акцентів з заборон і обов'язків на дозволи [10, с. 34]. Однак, для розуміння психологічних механізмів тих закономірностей, які виявляються в психологічних дослідженнях необхідне вивчення особливостей людей з різним шлюбним статусом. В контексті заявлених дискусій ми вважаємо важливим визначення суб'єктивного психологічного благополуччя як основного показника того, як різні сучасні форми шлюбного статусу позначаються на сприйнятті людиною себе і свого життя.

Численні дослідження показали, що люди, які перебувають у шлюбі, відрізняються більш високим рівнем задоволеності життям, психологічного благополуччя і кращим станом здоров'я, ніж люди, які не перебувають в шлюбі [13; 14]. Останні дослідження також показують, що у чоловіків і жінок різного віку, які перебувають у шлюбі, рівень психологічного благополуччя вище, ніж у тих, хто розлучений. Ще нижче психологічне благополуччя у тих, хто ніколи не був у шлюбі, а найнижчий рівень відзначається у вдівців [3, с. 79]. Відзначається, що психологічне благополуччя заміжніх жінок вище, ніж у незаміжніх жінок, і це пов'язано переважно з успішним управлінням власним життям, здатністю досягати поставлених цілей, з більшим усвідомленням власного життя, відчуттям самоцінності і прагненням до саморозвитку [9].

Разом з тим, необхідно брати до уваги і дослідження, які доводять, що відсутність шлюбу не обов'язково супроводжується зниженням психологічного благополуччя. Згідно Є. В. Зінченко і І. А. Рудя, така «самотність» може представляти розширені можливості для самовдосконалення. Є також і дані про те, що сучасні жінки, які не перебувають у шлюбі, володіють досить широким діапазоном застосування своїх здібностей і можливостей і сприймають своє життя оптимістично [5, с. 68].

Проблема психологічного благополуччя досить активно досліджувалася та досліджується у даний час різними науковцями, серед яких Н. Бредб'орн, Е. Дінер, А. Вотермен. Кронік О.О., Ахмеров Р.А., Ріфф К., Руан Р.М., Деці Е.Л., Лінч М., Вороніна А.В., Шевеленкова Т.Д., Фесенко П.П. визначають психологічне благополуччя особистості як складне переживання людиною задоволеності власним

життям, що відображає одночасно актуальні і потенційні аспекти життя особистості [15].

Вихідні передумови. У сучасній психології поширена точка зору, згідно з якою в ситуації відсутності сім'ї розвиток особистості неможливо розглядати як нормативний. При цьому відзначається, що жінки, які не перебувають у шлюбі, характеризуються не лише специфічним соціальним статусом, а й рядом психологічних особливостей, однією з яких є неадекватна самооцінка. Для багатьох жінок, які не перебувають у шлюбі, значущою стає проблема самотності, яка розглядається як суб'єктивне переживання почуття ізоляції від інших, відчуття того, що поруч немає близької людини [8, с.19]. Деякі дослідження показують, що розлучені люди більше задоволені своїм життям, ніж ті, хто ніколи не був одружений [12, с.62]. З іншого боку, ряд досліджень показує, що важлива не сама наявність шлюбу, а його якість [14]. Перебування в нещасливому шлюбі, в незадовільних стосунках може збільшувати ризик психологічного неблагополуччя, негативного сприйняття власного життя [11].

Також мають значення родинні традиції та шлюбні установки людей [8; 9]. Важливо відзначити і те, що на психологічне благополуччя подружжя в тих чи інших формах шлюбу впливає ставлення суспільства до цих форм шлюбу. Так, виявлено, що різниця в добробуті людей, які перебували у зареєстрованому шлюбі і тих, що живуть у цивільному шлюбі менша в країнах, в яких співжиття більш поширене і розглядається як норма [16]. Відзначається трансформація ставлення до співжиття в суспільстві, що супроводжується нівелюванням відмінностей в психологічному благополуччі офіційних і громадянських шлюбів [15]. Інші вчені, навпаки, підкреслюють роль соціальної ситуації в оцінці людьми свого психологічного благополуччя в тому чи іншому шлюбному статусі, наприклад, офіційний шлюб в більшій мірі, ніж співжиття, пов'язаний з психологічним благополуччям у жінок, які мають дітей, ніж у чоловіків [13, с. 23].

Таким чином, при великій увазі до психологічного благополуччя людей, що знаходяться в різних формах шлюбно-сімейних стосунків, емпіричні дослідження дають дещо суперечливі дані і показують необхідність більш комплексного порівняльного вивчення психологічного благополуччя людей з різним шлюбним статусом. Також до цих пір залишається маловивченим питання психологічних чинників благополуччя в контексті різного шлюбного статусу. Одним з найважливіших факторів психологічного благополуччя людини в стосунках, її здатності будувати надійні взаємини визнається рівень особистісної зрілості людини, її особистісної автономії і емоційної незалежності від батьківської сім'ї [8; 9; 12, с. 69].

Формулювання цілей. Мета нашого дослідження – виявити особливості характеру взаємозв'язку психологічного благополуччя жінок з різним шлюбним статусом, а також роль задоволеності шлю-

бом в цих взаємозв'язках у жінок, які перебували в різних за чергою, шлюбах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні взяли участь 365 жінок у віці від 35 до 56 років, в тому числі: в першому шлюбі – 155 осіб, середній вік 39,8 років, стаж шлюбу від 1 до 36 років ($M = 15$ років); у другому шлюбі – 85 осіб, середній вік 43 роки, стаж шлюбу від 1 до 26 років ($M = 9$ років); в третьому шлюбі – 22 людини, середній вік 42,6 роки, стаж шлюбу від 1 до 26 років ($M = 8,2$ років); розлучені – 73 людини, середній вік 42 роки, термін розлучення від 1 до 16 років ($M = 6,9$ років), після розлучення в жодних близьких стосунках не перебувають; ніколи не були одружені – 30 осіб, середній вік – 39 років.

Всі жінки, які перебувають чи раніше перебували в шлюбі, були в зареєстрованих гетеросексуальних шлюбах, мали мінімум одну дитину, проживали в різних містах України. У дослідженні використовувалася методика «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф в адаптації Т.Д. Шевеленкової, Т.П. Фесенко. У жінок, які перебували у шлюбі, оцінювався також загальний рівень задоволеності шлюбом за допомогою «Опитувальника задоволеності шлюбом (ОЗШ)» В. В. Століна, Т. Л. Романової і Г.П. Бутенко.

За результатами діагностики, у всіх досліджуваних жінок рівень психологічного благополуччя в межах тестових норм. Однак, в групі жінок, які перебували в третьому шлюбі, цей показник знаходиться на верхній межі норми, а у жінок, які ніколи не перебували у шлюбі, на нижній межі норми. У жінок в першому, другому шлюбі та розлучених – приблизно однаковий середній рівень. При цьому, в групі жінок у другому шлюбі дещо більший відсоток з високим рівнем добробуту. У групі жінок в третьому шлюбі значно менше частка з низьким добробутом; майже вдвічі більше, ніж в групі в першому шлюбі, відсоток з високим добробутом. Переважна більшість жінок цієї групи зазначають у себе середній рівень задоволеності життям. У групі жінок, які ніколи не перебували у шлюбі, відзначається найвищий відсоток з низьким рівнем психологічного благополуччя і найнижчий відсоток – з високим рівнем добробуту. Тобто, загалом, психологічне благополуччя жінок, які ніколи не були в шлюбі, дещо нижче, ніж тих, хто або перебуває у шлюбі, або був в шлюбі і на даний момент розлучений.

Для більш детального аналізу виявлених відмінностей був проведений попарний порівняльний аналіз цих груп із застосуванням U-критерію Манна-Уїтні. Для більш коректного порівняльного статистичного аналізу всі розглянуті групи були вирівняні за основними соціально-демографічними характеристиками і чисельністю. Оцінка статистичної значущості відмінностей в психологічному благополуччі розглянутих груп показала відсутність значущих відмінностей між жінками, які перебувають в першому і другому шлюбах. У таблиці 1 представлені результати оцінки статистичної значущості відмінностей між

показниками жінок, які перебували в третьому шлюбі, в порівнянні з першим і другим шлюбами. Показники цієї групи статистично значимо відрізняються від показників тих, хто перебуває в першому і другому шлюбах як за загальним рівнем психологічного благополуччя ($p = 0,003$), так і за окремими аспектами, за винятком сфери стосунків. Тобто жінки, незалежно від того, в якому за рахунком шлюбі вони перебувають, загалом задоволені своїми стосунками з оточуючими. За шкалою особистісного зростання відзначається тенденція до статистичної значущості. Загалом всі жінки, що брали участь в опитуванні, прагнуть до саморозвитку і самореалізації і задоволені тим, як це відбувається, але ті, хто перебуває в 3 шлюбі – більшою мірою, ніж інші.

Таблиця 1

Психологічне благополуччя жінок, які перебувають у першому, другому, третьому шлюбах

Показники психологічного благополуччя	Середні значення			Значимість відмінностей		Значимість відмінностей	
				шлюби 1 - 3		шлюби 2-3	
	1 шлюб	2 шлюб	3 шлюб	U	p	U	p
Позитивні стосунки	n=53	n=41	n=21	481,00	0,368	399,50	0,650
	55,45	56,07	57,90				
Автономія	54,91	54,93	61,38	366,50	0,023	294,50	0,043
Управління середовищем	54,62	53,34	62,24	331,00	0,007	234,50	0,004
Особистісне зростання	64,04	63,12	67,90	418,00	0,078	305,50	0,064
Цілі в житті	58,72	57,32	65,62	347,50	0,012	231,00	0,003
Самоприйняття	53,09	51,98	61,71	312,50	0,003	229,00	0,003
Баланс афекту	100,96	103,61	90,24	399,50	0,051	524,00	0,041
Усвідомленість життя	94,19	91,85	104,81	340,50	0,010	864,00	0,003
Людина як відкрита система	64,57	64,63	69,05	378,00	0,033	797,50	0,043
Загальне психологічне благополуччя	342,55	338,76	377,81	311,0	0,003	259,00	0,011

Як видно з таблиці, жінки, які перебувають у третьому шлюбі, в порівнянні з тими, хто перебуває в першому або другому шлюбах, більш незалежні від думки оточуючих, більш самостійні в своїх рішеннях, більшою мірою впевнені в своїх здібностях впливати на обставини свого життя, чіткіше формулюють свої життєві цілі, задоволені тим, як вони реалізуються, вміють вчитися на своїх помилках, більшою мірою приймають себе з усіма перевагами і недоліками, прихильніше ставляться до себе та інших, більш оптимістичні, але разом з тим і більш реалістично сприймають життя, чітко розуміють власні можливості і життєві ситуації, гнучко реагують на зміни життєвих умов.

Між жінками в першому і другому шлюбі та розлученими жінками виявлено тільки одну значущу відмінність в психологічному благополуччі – за шкалою «Людина як відкрита система (в порівнянні з 1 шлюбом $p = 0,04$, з другим шлюбом $p = 0,05$). Жінки, які розлучені, більш реалістично сприймають життя, більш повно бачать картину того, що відбувається, краще вміють отримувати досвід з попередніх подій, вчитися на власних помилках. Ця різниця виявлена лише в цьому інтегральному показнику, але не в основних шкалах, таких, наприклад, як «автономія», «управління середовищем», «особистісне зростання». Тобто відмінності стосуються більшою мірою загального сприйняття життя, ніж задоволеності станом справ в певній сфері.

Між жінками в третьому шлюбі і в розлученні виявлені статистично значущі відмінності на високому рівні значущості за загальним рівнем психологічного благополуччя, а також по більшості сфер життя. Розлучені жінки порівняно з тими, хто знаходиться в третьому шлюбі, менш задоволені своєю здатністю впливати на події свого життя, менш схильні ставити перед собою чіткі життєві цілі, так як менше впевнені в їх досяжності, більш критично ставляться до себе, схильні недооцінювати свої можливості і ставити під сумнів деякі свої переконання, менш оптимістично ставляться до життя. Всі ці особливості можуть бути пояснені чинником розлучення, однак слід враховувати, що жінки, які перебувають у третьому шлюбі, пережили вже два розлучення, а також те, що немає значних відмінностей між розлученими жінками і жінками в першому шлюбі (у яких немає досвіду розлучень). Це дозволяє припустити, що жінок в третьому шлюбі відрізняє досвід емоційно завершених розлучень і побудови потім нових відносин. Статистично значущих відмінностей в психологічному благополуччі розлучених жінок і тих, що ніколи не перебували у шлюбі не виявлено. Є тенденція до значущості відмінностей за показниками управління навколишнім середовищем ($p = 0,06$) і самоприйняття ($p = 0,07$). Жінки, що мали досвід шлюбу, відрізняються дещо більшим ступенем самоприйняття і впевненості у своїй здатності керувати власним життям. Ми також припускаємо, що багато в чому, психологічне

благополуччя в другому шлюбі залежить від емоційної завершеності розлучення, яка в даному дослідженні не враховувалася.

Таким чином, психологічне благополуччя жінок, які ніколи не перебували у шлюбі, в загальному нижче, ніж тих, хто перебуває у шлюбі на даний час. Однак, ця закономірність не поширюється на другий шлюб, в той час як з третім шлюбом відмінності найсильніші. Ці відмінності пов'язані з самоприйняттям жінок і їх упевненістю в собі. Як сказано вище, значимих відмінностей за рівнем психологічного благополуччя з розлученими жінками в цій групі не виявлено. Відзначаємо, що чинник наявності шлюбу пов'язаний з психологічним благополуччям жінок. Відсутність шлюбу негативно позначається на психологічному благополуччі. Однак, те, в якому по черзі шлюбі перебуває жінка, тобто наявність досвіду розлучення і побудови нових взаємин, також позначається на якості життя жінок.

Для оцінки динаміки психологічного благополуччя жінок в досліджуваних групах ми в кожній групі виділили підгрупи з меншим і більшим стажем шлюбу та терміном розлучення. Зокрема, для першого шлюбу порівнювалися групи зі стажем шлюбу до 10 років ($M = 8$) і більше 17 років ($M = 20,5$), для другого шлюбу – до 8 років ($M = 6$) і більше 11 ($M = 16$), для 3 шлюбу – до 5 років ($M = 3,4$) і більше 10 ($M = 15,9$), для групи розлучених жінок – до 5 років ($M = 2$) і понад 8 років ($M = 12$).

Порівняльний аналіз психологічного благополуччя груп жінок з різним стажем шлюбу не виявив значущих відмінностей в групах другого і третього шлюбу, тобто рівень психологічного благополуччя жінок у другому та третьому шлюбі не змінюється зі стажем шлюбу. Ми припускаємо, що відсутність значущих відмінностей на цьому етапі дослідження пов'язано з тим, що в цьому дослідженні не враховувалася якість розлучення. Значні відмінності виявлені тільки в першому шлюбі. Жінки з великим стажем першого шлюбу (понад 17 років), в порівнянні з жінками з меншим стажем першого шлюбу (до 10 років) відрізняються більш високим рівнем загального психологічного благополуччя ($p = 0,01$), більшою впевненістю у своїй можливості керувати своїм життям ($p = 0,009$), більшою цілеспрямованістю ($p = 0,02$), більшою усвідомленістю життям ($p = 0,006$). Можливо, психологічне благополуччя жінок в цих шлюбах меншою мірою пов'язане з розвитком взаємин в шлюбі, але визначається і низкою інших факторів, в тому числі взаємовідносинами з батьками або емоційної завершеністю розлучень.

Термін розлучення, згідно з отриманими даними, не пов'язаний із загальним рівнем психологічного благополуччя жінки. Виявлено значущі відмінності тільки по окремим аспектам. Так, жінки, що розлучені більше 8 років, в порівнянні з тими, хто менше 5 років, меншою мірою орієнтовані на особистісний ріст і саморозвиток, менш реалістично сприймають різні життєві ситуації, частіше зазнають труднощів

з адаптацією до реальності. Можливо, ці дані відображають емоційну незавершеність розлучення, небажання сприймати дійсність, поклатися на себе. Певною мірою, це може бути пов'язано і з тим, що жінки, розлучившись більше 8 років тому, не створили нові сім'ї, що побічно також підтверджують описані раніше результати про позитивну роль шлюбу в психологічному благополуччі жінок різного віку.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Проведене дослідження показало, що:

- 1) шлюбний статус жінок різного віку пов'язаний з їхнім психологічним благополуччям. Жінки, які перебувають у шлюбі, більше задоволені своїм життям, ніж ті, які ніколи не перебували у шлюбі. Жінки, які розлучені, займають проміжне місце за рівнем психологічного благополуччя між одруженими і раніше не одруженими. Однак, група жінок, які перебували в повторному шлюбі, за рівнем психологічного благополуччя не є однорідною. В цілому, в третьому шлюбі психологічне благополуччя жінок істотно вище, ніж в перших двох, а в другому шлюбі – найнижче, хоча статистично значуще не відрізняється від першого шлюбу. Зі збільшенням стажу шлюбу рівень психологічного благополуччя підвищується тільки в першому шлюбі. Термін розлучення також не пов'язаний прямо з психологічним благополуччям;
- 2) психологічне благополуччя жінок різного віку більше пов'язане з задоволеністю шлюбом у першому і другому шлюбах, в третьому шлюбі з задоволеністю шлюбом пов'язана лише особистісна автономія жінки, як один з показників психологічного благополуччя.

Таким чином, психологічне благополуччя жінок по-різному пов'язане з такими важливими факторами благополуччя, як якість шлюбних стосунків. В перших двох шлюбах психологічне благополуччя більше визначається зовнішніми факторами: в першому – шлюбними стосунками, у другому – з батьками, в третьому шлюбі провідну роль в психологічному благополуччі відіграє особистісна автономія жінки, яка, мабуть, розвивається в тому числі в процесі досвіду неодноразового завершення відносин і побудови нових, успішного подолання ненормативних життєвих криз.

Серед перспектив даного дослідження слід вказати можливість дослідження інших характеристик важливих відносин респондентів, в першу чергу, емоційної завершеності розлучень, задоволеності соціальними контактами жінок, які не перебувають у шлюбі. Також може бути перспективним дослідження ролі уявлень про сім'ю і шлюб людей з різним шлюбним статусом та їх психологічного благополуччя. Оскільки наше дослідження було зосереджено на традиційних (зарєстрованих, гетеросексуальних, з наявністю дітей) шлюбах, розвиток даної теми буде неповним без вивчення аналізованих закономірнос-

тей в різних, менш традиційних формах шлюбу. І звичайно, важливо доповнити дані, отримані на жіночій вибірці, даними про фактори психологічного благополуччя чоловіків з різним шлюбним статусом.

Список використаних джерел

1. Батюта М.Б., Пепеляева С.В. Исследование жизненных смыслов и ценностных ориентаций зрелых людей. Современные проблемы науки и образования, 2015. 1-1. С. 15–50.
2. Бессонова Ю. В. О структуре психологического благополучия. Психологическое благополучие личности в современном образовательном пространстве. Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. пед. ун-т., 2013. С. 30–35.
3. Гурко Т.А. Благополучие мужчин и женщин различного брачного статуса. Социологический журнал, 2014. Т.24, № 1. С. 73–94.
4. Зинченко Е. В., Рудя И. А. Субъективное ощущение одиночества у женщин. Северокавказский психологический вестник, 2015 3/4. С. 58-60.
5. Ипполитова Е. А. Жизненные перспективы зрелых женщин, не состоящих в браке. Бюллетень науки и практики. М.: 2018. Т. 4, 10. С. 476-482.
6. Нечепоренко О.П., Уфимцева О.В. Гендерные особенности ролевых установок молодых супругов в парах с детьми и без детей. Омский научный вестник, 2015. 1 (135). С. 95-100.
7. Тихомандрицкая О.А. Представления о карьере и психологическое благополучие у замужних и незамужних женщин. Психологические проблемы современной семьи. Сборник материалов VIII международной научно-практической конференции. Уральский государственный педагогический университет, 2018. С. 301-305.
8. Чеботарева Е.Ю. Ценностные ориентации и установки к семейной жизни в добрачный период: гендерный аспект. Проблемное поле современной семьи: материалы I Международной научно-практической конференции. М.: ООО "Диона", 2015. С. 208-213.
9. Чеботарева Е.Ю., Родина Е.Ю. Установки к семейной жизни и смысло-жизненные ориентации молодых и зрелых супругов. Высшая школа: опыт, проблемы, перспективы. Материалы XI Международной научно-практической конференции. М: РУДН, 2018. С. 276-282.
10. Шамионов Р. М. Психология субъективного благополучия личности . Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 2004. 268 с.
11. Jaramillo-Sierra A.L. The future of marriage. Journal of Family Theory & Review, 2016. 82. Pp. 36– 241.
12. Hawkins, D. N., & Booth, A. Unhappily ever after: Effects of long-term, low-quality marriages on well-being. Social Forces, 2005. 84, 451–471.
13. Kim, H. K., & McKenry, P.C. The relationship between marriage and psychological well-being: A longitudinal analysis. Journal of Family Issues, 2002. 23(8), 885–911.
14. Perelli-Harris B., Styrac M. Mental well-being differences in cohabitation and marriage: The role of childhood selection. Family Relations, 2017. 79. 1–17.
15. Pirani E., Vignoli D. Changes in the satisfaction of cohabitators relative to spouses over time. Family Relations, 2016.78. 598–609.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Batyuta, M.B., Pepelyayeva, S.V. (2015). Issledovaniye zhiznennykh smyslov i tsennostnykh oriyentatsiy zrelykh lyudey. [Study of life meanings and value

- orientations of mature people]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya – Modern problems of science and education*, 1-1. 15–50. [in Russian].
2. Bessonova, Yu. V. (2013). O strukture psikhologicheskogo blagopoluchiya. [About the structure of psychological well-being]. *Psikhologicheskoye blagopoluchiye lichnosti v sovremennom obrazovatel'nom prostranstve – Psychological well-being of the individual in the modern educational space*. Yekaterinburg: Izd-vo Ural. gos. ped. un-t. 30–35. [in Russian].
  3. Gurko, T. A. (2014). Blagopoluchiye muzhchin i zhenshchin razlichnogo brachnogo statusa. [The well-being of men and women of different marital status]. *Sotsiologicheskyy zhurnal – Sociological journal*. 24, 1. 73–94. [in Russian].
  4. Zinchenko, Ye. V., Rudya I. A. (2015). Sub'yektivnoye oshchushcheniye odinochestva u zhenshchin. [Subjective feeling of loneliness in women]. *Severokavkazskiy psikhologicheskyy vestnik – North Caucasian psychological bulletin*, 3/4. 58-60. [in Russian].
  5. Ippolitova, Ye. A. (2018). Zhiznennyye perspektivy zrelykh zhenshchin, ne sostoyashchikh v brake. [Life prospects of mature women who are not married]. *Byulleten' nauki i praktiki – Bulletin of Science and Practice*. M. 4, 10. 476-482. [in Russian].
  6. Necheporenko, O.P., Ufimtseva, O.V. (2015). Gendernyye osobennosti rolevykh ustanovok molodykh suprugov v parakh s det'mi i bez detey. [Gender characteristics of the role attitudes of young spouses in couples with and without children]. *Omskiy nauchnyy vestnik – Omsk Scientific Bulletin*, 1 (135). 95-100. [in Russian].
  7. Tikhomandritskaya, O. A. (2018). Predstavleniya o kar'yere i psikhologicheskoye blagopoluchiye u zamuzhnikh i nezamuzhnikh zhenshchin. [Career perceptions and psychological well-being in married and unmarried women]. *Psikhologicheskoye problemy sovremennoy sem'i. Sbornik materialov VIII mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii – Psychological problems of the modern family. Collection of materials of the VIII international scientific and practical conference*. Ural'skiy gosudarstvennyy pedagogicheskyy universitet, 2018. 301-305. [in Russian].
  8. Chebotareva, Ye. Yu. (2015). Tsennostnyye oriyentatsii i ustanovki k semeynoy zhizni v dobrachnyy period: gendernyy aspekt. [Value orientations and attitudes towards family life in the premarital period: gender aspect]. *Problemnoye pole sovremennoy sem'i: materialy I Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii – The problem field of the modern family: materials of the I International scientific and practical conference*. M.: OOO "Diona". 208-213. [in Russian].
  9. Chebotareva, Ye.Yu., Rodina Ye.Yu. (2018). Ustanovki k semeynoy zhizni i smyslozhiznennyye oriyentatsii molodykh i zrelykh suprugov. [Attitudes towards family life and life-meaning orientations of young and mature spouses]. *Vysshaya shkola: opyt, problemy, perspektivy. Materialy XI Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii – Higher school: experience, problems, prospects. Materials of the XI International Scientific and Practical Conference*. M: RUDN. 276-282. [in Russian].
  10. Shamionov, R. M. (2004). Psikhologiya sub'yektivnogo blagopoluchiya lichnosti. [Psychology of subjective well-being of the individual]. *Saratov: Izd-vo Saratovskogo un-ta*. 268. [in Russian].
  11. Jaramillo-Sierra, A. L. (2016). The future of marriage. *Journal of Family Theory & Review*. 82. 36– 241. [in English].
  12. Hawkins, D. N., & Booth, A. (2005). Unhappily ever after: Effects of long-term, low-quality marriages on well-being. *Social Forces*. 84, 451–471. [in English].

13. Kim, H. K., & McKenry, P.C. (2002). The relationship between marriage and psychological well-being: A longitudinal analysis. *Journal of Family Issues*, 23(8), 885–911. [in English].
14. Perelli-Harris B., Styrk M. (2017). Mental well-being differences in cohabitation and marriage: The role of childhood selection. *Family Relations*. 79. 1–17. [in English].
15. Pirani E., Vignoli D. (2016). Changes in the satisfaction of cohabitators relative to spouses over time. *Family Relations*. 78. 598–609. [in English].

Afanasenko V.I., Komar T.V.

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF WOMEN WITH DIFFERENT MARITAL STATUS

The article analyzes and empirically studies the psychological well-being of women in their first / second / third marriage, divorced women and those who have not been previously married. Numerous studies have shown that people who are married have higher levels of life satisfaction, psychological well-being, and better health conditions than people who are not. Recent studies also show that men and women of different ages who are married have higher levels of psychological well-being than those who are divorced. The psychological well-being is even lower among those who have never been married, and the lowest level is noted among widowers. It is noted that the psychological well-being of married women is higher than that of unmarried women, and this is mainly due to the successful management of their own lives, the ability to achieve their goals, with a greater awareness of their own life, a sense of self-worth and a desire for self-development.

The study sample consisted of 365 women aged 35 to 56 years. The following methods were used: “Scale of psychological well-being” by K. Riff as adapted by T. D. Shevelenkovi, T.P. Fesenko and Marriage Satisfaction Questionnaire) V.V. Stolin, T.L. Romanova and P. Butenko. The study showed that the marital status of women of different ages is associated with their psychological well-being. Women who are married are more satisfied with their lives than those who have never been married. Divorced women occupy an intermediate place in terms of psychological well-being. In the third marriage, the psychological well-being of women is significantly higher than in the first two. In general, with the accumulation of different experiences of marriage by a woman, various aspects of her relationships with others are rebuilt. The psychological well-being of women is to a greater extent associated with satisfaction with marriage in the first and second marriages; in the third marriage, only the personal autonomy of a woman is associated with satisfaction with marriage.

Keywords: *marital status, remarriage, psychological well-being, divorce, satisfaction with marriage, satisfaction with life, marriage relationship.*

Афанасенко В. И., Комар Т. В.

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ ЖЕНЩИН С РАЗНЫМ БРАЧНЫМ СТАТУСОМ

В статье проанализировано и эмпирически исследовано психологическое благополучие женщин, находящихся в первом / втором / третьем браке, разведенных и таких, которые ранее не были в браке. Многочисленные исследования показали, что люди, состоящие в браке, отличаются более высоким уровнем удовлетворенности жизнью, психологического благополучия и лучшим состоянием здоровья, чем люди, которые не находятся в браке. Последние исследования также показывают, что у мужчин и женщин разного возраста, состоящих в браке, уровень психологического благополучия выше, чем у тех, кто разведен. Еще ни-

же психологическое благополучие у тех, кто никогда не был в браке, а самый низкий уровень отмечается у вдовцов. Отмечается, что психологическое благополучие замужних женщин выше, чем у незамужних женщин, и это связано в основном с успешным управлением собственной жизнью, способностью достигать поставленных целей, с большим осознанием собственной жизни, ощущением самоценности и стремлением к саморазвитию.

Выборку исследования составили 365 женщин в возрасте от 35 до 56 лет. Использовались методики: «Шкала психологического благополучия» К. Рифф в адаптации Т.Д. Шевеленковой, Т.П. Фесенко и «Опросник удовлетворенности браком») В. В. Столин, Т.Л. Романовой и П. Бутенко. В результате исследования показано, что брачный статус женщин разного возраста, связанный с их психологическим благополучием. Женщины, состоящие в браке, более довольны своей жизнью, чем те, которые никогда не были женаты. Разведенные женщины занимают промежуточное место по уровню психологического благополучия. В третьем браке психологическое благополучие женщин существенно выше, чем в первых двух. В общем, с накоплением женщиной разного опыта брачных отношений, перестраиваются различные аспекты ее взаимоотношений с окружающими. Психологическое благополучие женщин в большей степени связано с удовлетворенностью браком в первом и втором браках, в третьем браке с удовлетворенностью браком связана только личностная автономия женщины.

Ключевые слова: *брачный статус, повторный брак, психологическое благополучие, развод, удовлетворенность браком, удовлетворенность жизнью, брачные отношения.*